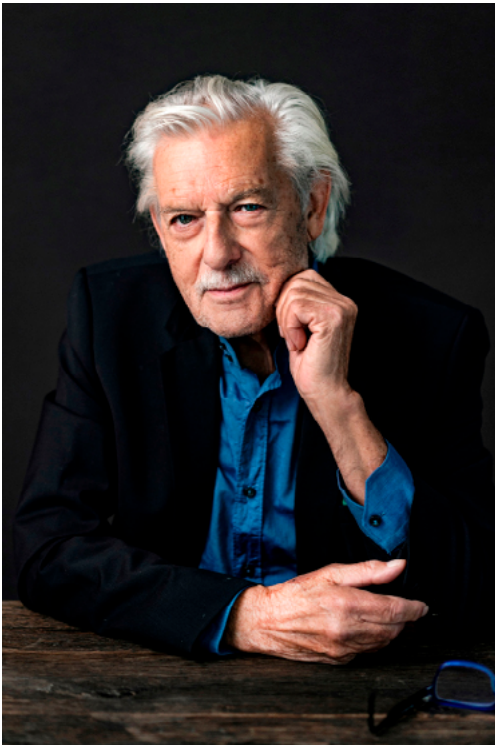

Vat krijgen op het onbevattelijke

Schrijver Jan Siebelink over het verlies van zijn vrouw

Henk Maassen

Jan Siebelink, © Sacha de Boer

Jan Siebelink (1938) is een man in rouw. Een jaar geleden overleed zijn vrouw Gerda. Ze ligt begraven vlakbij wat wel de beroemdste heg uit de Nederlandse literatuur is genoemd, de heg uit zijn bestseller *Knielen op een bed violen*. De heg die de begraafplaats scheidt van het terrein van de kwekerij van zijn strenggelovige vader in Velp, het decor van Jan Siebelinks jeugd.

‘Nog hoor ik de chirurg die stents had geplaatst rond haar lever het woord uitspreken: cholangiocarcinoom. Alleen van de klanken al gaat grote dreiging uit’, schrijft hij in *Rouwejournaal*, het boek dat hij schreef over zijn omgang met het verlies van zijn vrouw, met wie hij 59 jaar samen was. Hij kon het aan, de verzorging van zijn vrouw in haar laatste levensjaar: ‘Dat verhief mij ook, in zekere zin.’ Maar of hij de rouw ook

aankan? In het journaal probeert hij daar vat op te krijgen.

Vanzelf ging het schrijven daarvan niet, althans zeker aanvankelijk niet. Siebelink had de aansporing nodig van anderen, vooral van collega-schrijver en vriend Frans Thomése. Die hield hem voor: je hebt Gerda verloren, maar je hebt haar ook teruggekregen. In de zin dat je verantwoordelijk bent voor haar nalatenschap en haar zijn in de wereld, voor hoe ze voortleeft in de herinnering van mensen.

Siebelink: ‘Als ik het niet zou doen, dan zou ik ook wroeging krijgen. Doe het nu, zei Frans, want nu is het nog geen litteken, het is nog een wond waar bloed uitkomt. De lezer zal aanvoelen dat je in de rouw bent. Ik ben toen in de voornacht aan die tafel gaan zitten.’

Siebelink – hij ontvangt thuis - wijst naar de voorkamer. ‘Ik had zicht op haar piano. Als ik aan het schrijven was, luisterde ik vaak naar haar spel. Het licht van de straatlantaarn zette de piano in een zacht schijnsel, en ik had zicht op de foto’s van de kleinkinderen. Ik wachtte nog even en toen schreef ik een paar zinnen. Het zijn de eerste twee zinnen die in het boek staan. Ik heb het laten gebeuren. Zoals Marcel Proust zegt: alle belangrijke dingen in een mensenleven overkomen je. Vrije wil is niet aan de orde. De teksten kwamen in een soort flow, een paar maanden lang. Mijn denkproces was daarbij helemaal weg. Ik was een soort medium; het werd mij van buitenaf aangereikt.’

Het resultaat is een aaneenschakeling van 125 hoofdstukken met overpeinzingen, gedachten, twijfels, herinneringen, bekentenissen. Lange, korte, soms ultrakorte zoals hoofdstuk 71: ‘Een vriend zei: “Je bent alleen, maak gebruik van die vrijheid.” “Maar ik wil juist gebonden zijn, en... in die gebondenheid vrij zijn.”’

Siebelink wisselt nogal eens van

vertelperspectief, in enkele gevallen zelfs in hetzelfde hoofdstuk. Soms spreekt hij zijn vrouw rechtstreeks toe, soms gaat het over ‘hij’ en ‘haar’ of verandert de ‘ik’ zomaar in een ‘hij’. Alsof hij bij tijd en wijle van een afstand naar zichzelf en naar hun beider relatie kijkt.

De volgorde waarin de hoofdstukken zijn genoteerd, heeft hij bewust gehandhaafd: ‘Er is geen woord aan veranderd.’ Herhalingen heeft hij niet geschuwd. Want: ‘Zo werkt mijn geest. Ik probeerde in mijn rouw vat te krijgen op het onbevattelijke.’

Hij neemt zich voor te gaan zorgen dat Gerda voortleeft, schrijft hij: ‘Ik hoef niets te compenseren, ik hoef niets goed te maken, jij wilt dat ik aan mijn werktafel ga zitten, je wilt dat ik aan het werk ga, je houdt mij in de gaten, de wond is diep, het bloed zal ongemerkt kruipen in wat ik opschrijf, ik moet nu beginnen, en misschien kan ik zo ook nog aan mijn eigen verlossing werken.’

Pas nadat de drukproeven van zijn teksten op zijn bureau belandden, las hij voor het eerst alles terug wat hij geschreven had. ‘Ik was heel nieuwsgierig: wat staat hier nou in?’

Was u verrast?

‘Ik wist natuurlijk wel wat Gerda’s laatste woorden waren. Maar ik had ook dingen opgeschreven die ik vergeten was, of waarvan ik niet meer wist dat ik ze had opgeschreven. Tijdens het schrijven hadden mijn hersenen onder hoogspanning gestaan. Hoe keek Gerda ook alweer? Hoe zei ze dit of dat ook alweer? De beelden tuimelden over elkaar heen. Ik zag ook dat ik niet geprobeerd had er een kloppend verhaal van te maken. Dat is goed, dat wilde ik ook niet. En de toon is af en toe licht – dat past wel bij mij - terwijl het onderwerp heel zwaar is. Ik was eigenlijk vooral blij met wat ik las, en ik bedacht dat ook Gerda het mooi zou hebben gevonden. Er is eigenlijk een klein wonder gebeurd.’

Ging er na lezing een andere fase in uw rouw in?

‘Ik neem aan de u doelt op “verwerken”. Dat is een woord waarvan ik nooit weet wat ik ermee aan moet. Misschien heb ik haar overlijden juist niet verwerkt. Want misschien dat het pas na voltooiing van *Rouwejournaal* begon: een soort verdiept missen. Het besef: nu is het echt. En dan: wat nu? Met het hondje wandelen? Op een bankje in het bos zitten? Wachten tot ik zelf ziek word?

Het verdriet dat zij er niet meer is. De dood van mijn ouders begreep ik, zij het met moeite, maar haar dood: nee, ik begrijp het niet.’

‘Soms’, noteert Siebelink in zijn boek, ‘loert iemand vanaf het trottoir door een zwakke plek in de heg. In dat huis woont een stokoude, bedroefde man, met een hondje. Het ligt er zo mooi, heeft geen burens, is vrijstaand, en zit goed in de verf. (...) Het zal weldra te koop staan. Het allerlaatste licht glijdt langs de gladde stammen van de eiken in de straat. Ik trek de gordijnen dicht. Bij de piano blijf ik staan, mijn hand gaat over de kruk, over de rode pianoloper, ik kijk naar de toetsen. Toen je nog leefde, en ik passeerde de piano, altijd uit speelsheid sloeg ik gauw een paar tonen aan. Nu laat ik dat na, ik kan het niet aan, ik verdraag het niet.’

Aangrijpend in uw overpeinzingen zijn de passages waarin u vertelt over de paniek die u beving in de eerste twee maanden na Gerda’s overlijden. Er spreekt wanhoop uit. Ik red het niet, schrijft u.

‘Ja. Ik wist: ik ben niets zonder haar. Ik vergeet mijn oogdruppels, ik ben mijn bril kwijt. Ik liep zomaar de tuin of de gang in, als een kip zonder kop.’

U vroeg uw huisarts om die angstgevoelens te verdoven.

‘Langzamerhand drong tot mij door dat ik het niet aankon. Ik wilde een pilletje. Maar ze gaf geen pilletje.’ In *Rouwejournaal* noteert Siebelink hoe ze reageert: ‘Je praat rustig, je hebt verdriet, je mist haar – ik zie veel sterfgevallen in de praktijk, zelden heb ik iemand gezien die in de laatste fase zo moedig, zo ontspannen, alles zo helder overzag – je laat het verdriet toe, je huilt...’

Religie, geloof, de hemel zelfs - ze duiken steeds weer op in uw boek. U schrijft: ‘Bij aankomst, ik weet het zeker, word jij verwezen naar de grote zaal, u mag doorlopen, die kant op, de grote zaal met de roodfluwelen gordijnen, de geuren van mirre en aloë, en op het podium, ter rechterhand Gods, mijn vader, zo gesteld op jou, zó verliefd dat hij zichzelf kwijtraakte, die wenkt.’

‘Ja, Gerda mag daar zo naar toe, die is veel zuiverder dan ik, veel beter ook qua moraal. Maar met dit boek heb ik iets heel essentieels

willen vertellen, en dat is ook zuiver.’

U was geraakt door de sereniteit waarmee uw vrouw naar haar einde toeleefde.

‘Gerda was niet bang, maar ze zei tegen mij wel op te zien tegen het moment van de overgang. Je bent er, en dan ben je er niet meer. Een ondeelbaar moment. Daar raakt me fysiek. Waar is ze nu? Zwerft haar geest hier rond? Enige tijd geleden sprak ik de priester-schrijver Antoine Bodar. Hij zei: we zullen wel zien wie gelijk heeft als we sterven. Een angstaanjagende opmerking vond ik dat - want ik dacht altijd: hij weet het zeker. Maar dat was dus niet zo. Daar ben ik een dag lang overstuurd van geweest.’

Tijdens en na het ziekbed en overlijden van uw vrouw kregen die geloofsvragen weer extra lading. U bent niet meer gelovig, maar ook niet ongelovig. “Kleingelovig” noemde u dat in een interview. Wat is dat?

‘Dat ik zoekende ben. Een Godzoeker. In mij zit een ongeneeslijke drang naar het mystieke. Ik zag mijn vader als een soort substituut van God. Als ik mijn vader in zijn geloof zou volgen, zo dacht ik, zou ik verlost zijn, in de hemel komen, het zou goed met mij aflopen. Nog lang, tot mijn tweeëndertigste hebben we als gezin aan tafel gebeden. Dat geloof ben ik kwijt geraakt op zeker moment. De literatuur heeft dat enigszins overgenomen. Maar nu ik ouder wordt, en het sterven van nabij meemaakt, eerst van mijn ouders, en nu van Gerda, denk ik wel eens: hoe is het met mij gesteld? Op die vraag komt geen antwoord, ook geen teken van God waaruit je zou kunnen afleiden dat je niet contingent, niet toevallig op de aarde bent, dat er iets buiten de mensen om bestaat dat zich over je ontfermt. Altijd zit in mij nog die angst voor het oordeel, vanuit een schuldgevoel over dingen die ik niet goed heb gedaan of heb nagelaten te doen. Dat heb ik natuurlijk van mijn vader.’

Siebelink aarzelt even en zegt dan met een glimlach: ‘Waarom leven we zo kort, in oudtestamentische tijden werd Methusalem 969 jaar.’

En toch...in *Rouwejournaal* vertelt Siebelink hoe tijdens een wandeling de lucht boven hem aardedonker wordt; elk moment kan er een bui losbarsten. Vervolgens noteert hij een bijna mystieke ervaring, maar twijfelt meteen ook aan

zijn waarneming: ‘Ik durf niet te denken, bang voor een stem. Want wie kan bestaan voor Zijn aangezicht? Maar als het oog op mij gericht is, kan ik niet ontkomen. Ik was ooit jaloers op mijn vader, en sindsdien lijkt God te zwijgen. Maar nu is ’t dan toch gekomen, ik moet dankbaar zijn. Mijn vader zit ter rechterhand Gods, Gerda zal daar zeker ook zijn. Moeder ook. Maar ik kom zo thuis en kan Gerda niet vertellen wat mij overkomen is. Ik kijk naar de hond, aan mijn voeten, naar mij opkijkend. Ook zij deelt in het licht. Is dit dan de plots oplichtende vlam waar de mysticus zo naar uitkijkt, de duistere nacht van de ziel verlichtend? Of een spookhand die een lamp op mij richt, een verwaaide lichtflits? Of was het schijnbaar licht, hallucineerde ik in mijn gemis, in deze verlatenheid, of een soort ‘tussenlicht’, nog nooit door mensen waargenomen, dat zich voor het eerst voordeed, een geïsoleerde lichtstraling, ik zette een stap, nog viel het licht op mij, een teken van boven, een teken van Gerda, al aangekomen op de plaats van bestemming.’

Wat gebeurt hier?

‘Op zo’n moment denk ik even dat ik “gezien” word. Ik weet ook wel: ik bedenk dat zelf. Maar tegelijkertijd overkomt het mij.’

De tijd heelt, wordt gezegd. Gaat dat ook op voor een 87-jarige man?

‘Ik denk het niet. Ja, de donkere waas die aanvankelijk over me heen hing, die is nu wel wat minder. Maar nu overvalt mij het verdriet soms plotseling. Soms krijg ik een uitnodiging, voor een feestje bijvoorbeeld. Maar ik ga niet altijd, ik blijf liever thuis. Want anders moet ik straks thuiskomen. En daar is niemand. Bovendien: als er toch een moment komt dat ik mezelf toesta om in zekere zin het leven weer op te pakken, zou gedacht kunnen worden dat het gemis minder schrijnend is, dat de herinneringen aan mijn leven met Gerda aan het vervagen zijn.’

In “Steeds is alles er”, een mooi boekje dat ze schreef na het overlijden van haar ex-partner, merkt Marjoleine de Vos op: ‘De rouw verhuist jezelf, naar je weet niet waar. Naar ergens waar je dus niet thuis bent, ook al beweert de voordeur nog zo: hier is het... je weet de weg niet meer, niet meer écht.’

‘Zo is het. Dat maakt je ook tot een vreemde in je eigen huis. Bepaalde delen van het huis heb ik

wel terugveroverd, maar in andere delen kom ik nog steeds liever niet, vanwege de herinneringen aan Gerda. Naar bed gaan vind ik nog steeds vreselijk, opstaan ook.'

Literatuur

Jan Siebelink. *Rouwjournaal*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2025; 192 blz, 23,99 euro

